

Knipschild, H., *Soldaten van God. Nederlandse en Belgische missionarissen op missie in China in de negentiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 2008, 352 blz., €25,-, ISBN 978 90 351 3193 4); Knipschild, H., Ferdinand Hamer 1840-1900. Missiepionier en martelaar in China. Een nieuwe kijk op de missiemethode van de scheutisten in het noorden van China en de reactie daarop van de Chinezen (Dissertatie Leiden 2005; [S.l.: s.n.], xvi + 409 blz., ISBN geen).

Soldaten van God is de voor een breder publiek bestemde bewerking van een op 14 december 2005 aan de universiteit van Leiden verdedigd proefschrift (promotor prof. dr. J.L. Blussé van Oud Alblas). Hier wordt vooral *Soldaten* besproken met af en toe een steelse blik naar het proefschrift.

Helemaal aan het eind van de achttiende eeuw maakten de protestantse zending en de katholieke missie vrijwel gelijktijdig een nieuwe start. In principe was de hele wereld het werkterrein, maar vanaf het begin waren zending en missie zeer geïnteresseerd in China. De bekering van dit rond 1800 330 miljoen inwoners tellende rijk gold als de hoofdprijs.

In de missie speelde Frankrijk een leidende rol. Een groot deel van het geld dat werd opgehaald kwam daar terecht en commissies waarin Fransen goed vertegenwoordigd waren verdeelden dit over de steeds talrijker wordende congregaties die als hoofd- of nevendoeel de missie hadden. Terecht merkt de auteur dan ook op dat voor een bestudering van de geschiedenis van de missie op zijn minst passieve kennis van de Franse taal noodzakelijk is en dat het niet aangaat om zoals veel Angelsaksische historici doen zich tot Engelstalige bronnen te beperken.

Toen na de Tweede Opiumoorlog (1856-1860) missionarissen in China alle bewegingsvrijheid hadden gekregen, droeg de Franse congregatie van Lazaristen zijn in 1842 begonnen missie in Mongolië over aan de zojuist opgerichte Belgische congregatie van de paters van Scheut. Rome zette er vaart achter en dwong Scheut in 1865 om, ofschoon men daar nog helemaal niet klaar voor was, een eerste ploeg van missionarissen uit te zenden. Onder hen was ook de in Nijmegen geboren Ferdinand Hamer, zoon van een kruidenier die niet goed in vreemde talen maar zeer vaardig in rekenen was. Eenmaal aangekomen in het gebied ten westen van Peking, dat aan weerszijden van de Chinese muur lag, hadden de missionarissen al snel door hoe ze het meeste resultaat konden boeken. De paters kochten landbouwgrond op en gaven die ter bewerking uit aan arme Chinese boeren die zich in ruil daarvoor wel moesten bekeren. Gegadigden waren er genoeg want vanuit het in toenemende mate door natuurrampen, opstanden en wanbeheer geteisterde en door opium ondermijnde keizerrijk was er een gestage stroom van straatarme boeren naar het noorden. De missionarissen bouwden zo in betrekkelijk korte tijd een reusachtig domein op met zwaar versterkte plaatsen en eigen bedrijven. Het in de zeventiende eeuw door de jezuiten in Paraguay toegepaste systeem van de 'reducties' was voor hen het grote voorbeeld. Aan het moederhuis in Scheut en aan hun familie schreven de missionarissen talloze brieven waarin zij

enthousiast verhaalden over het goede werk waar ze met Gods zegen mee bezig waren. Deze brieven werden, uiteraard na selectie, afgedrukt in missie-tijdschriften en dienden als verantwoording voor het gegeven geld én om de gelovigen te stimuleren om weer en liefst meer te geven.

Toen na 1880 een nieuwe lichter van missionarissen een veel agressievere koers ging varen gericht op de verwerving van zoveel mogelijk land, namen de spanningen en de weerstand onder de Chinezen nog verder toe. Dit ontladde zich in 1900 in de uiterst gewelddadige Boxeropstand tijdens welke Ferdinand Hamer, die in 1878 benoemd was tot apostolisch vicaris van Xiwanzi in West Tartarije en in 1889 door zijn overste ongevraagd was overgeplaatst naar Ordos, levend werd verbrand. Op dat moment stond Hamer binnen zijn orde echter al enige tijd als een man van de oude en meer gematigde aanpak buitenspel. Zijn marteldood kwam de orde goed uit, want er was om politieke redenen weer geld nodig voor de oprichting van een missiehuis in Nederland, het in 1899 geopende onder Vught gelegen Sparrendaal. Aan Hamers dood werd veel publiciteit gegeven en in Nijmegen werd een monument opgericht. Door onhandigheid lukte het Scheut echter niet om Hamer heilig verklaard te krijgen. De Vlamingen wisten anders dan de Fransen niet goed hoe ze dat in Vaticaanstad aan moesten pakken en toen ze daar wel achter waren was het politiek niet meer opportuun. De Chinees-Japanse oorlog (1933-1945) en de machtsovername door de communisten in 1949 betekenden het einde van de hele katholieke missie in Mongolië.

Harry Knipschild heeft een voortreffelijke pen. Beide boeken heb ik in korte tijd met veel plezier gelezen. De vergelijking met een avonturenroman dringt zich soms op. Aangezien in *Soldaten van God* de conclusie van Hamers onderzoek minder tot zijn recht komt, kan de lezer voor dit onderdeel van het betoog beter zijn toevlucht nemen tot de dissertatie. Het werk van de scheutisten was, zo vindt Knipschild, niet zinloos, want zij hebben met hun landbouwkolonisatie ervoor gezorgd dat dit deel van Mongolië nu Chinees grondgebied is. Voor jonge mannen als Hamer was uitgezonden worden als missionaris een avontuur, riskant, dat zeker, maar ook spannend en bovendien, een Gode welgevallige zaak. Soldaat worden voor God, het geloof verbreiden, dat biedt betere vooruitzichten dan in het eigen land een karig bestaan te leiden op een keuterboerderijtje of winkelier te worden die moet sappelen om rond te komen. In dat verband valt het wel op hoe zakelijk de heren te werk gingen. Zij kochten zielen met land dat ze weer hadden gekocht of genomen van een wankelend regime. Nergens blijkt dat zij zich zorgen maakten of deze bekeerlingen soms geen 'naamchristenen' waren, een vraag die in de wereld van de zending in ieder geval wel vaak werd gesteld. Voor het effect van hun werk pleit weer wel dat er in China nog steeds katholieken zijn, verdeeld over een aan Rome trouwe en een de orders van het huidige regime volgende kerk.

Een laatste punt betreft het brongebruik: Knipschild leunt zwaar op brieven en rapporten aan het thuisfront. Hoewel hij geprobeerd heeft, zoals blijkt uit hoofdstuk 15 van de dissertatie, om Chinese bronnen te raadplegen, is dat niet gelukt. Diplomaten in Peking om maar niet te spreken over het ministerie van Buitenlandse Zaken in Nederland wisten nauwelijks wat er in het Chinese binnenland aan de hand was. Dat betekent wel dat het betoog gebaseerd is op

soms al in de negentiende eeuw geselecteerd, eenzijdig bronnenmateriaal. Knipschild onderkent dit probleem, zo blijkt herhaaldelijk, terdege.

Ton Kappelhof, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Rasch, R. (ed.), *Driehonderd brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens, I, Inleiding en register, II, Brieven* (Hilversum: Verloren, 2007, 1269 blz., €95,-, ISBN 978 90 6550 967 3 (set)).

Sinds enkele jaren is de uitgegeven briefwisseling van Constantijn Huygens – de zogenaamde ‘editie-Worp’ – via de website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis digitaal beschikbaar. De ruim zevenduizend brieven zijn geïndiceerd op correspondent, plaats van verzending en datum, en kunnen beperkt op woorden in de tekst worden doorzocht. Wie bijvoorbeeld ‘muziek’ in het zoekscherm typt, krijgt 59 treffers, voornamelijk in de voetnoten van Worp. Het thema muziek is daarmee natuurlijk bij lange na niet ontsloten, daarvoor moet de onderzoeker uiteindelijk zelf alle beschikbare brieven raadplegen. (Dit geldt *qualitate qua* voor alle andere denkbare onderwerpen die in de correspondentie worden aangeroerd.) Niet alleen die uit de editie van Worp: daarin ontbreken (nieuwgevonden) brieven, zijn veel brieven geparafraseerd of slechts gedeeltelijk afgedrukt. Het is geen nieuws dat de correspondentie van Huygens voor de kennis van het muzikleven in de Republiek een goudmijn is. De eerste systematische editie van zijn brieven, uit 1882, betrof zelfs de *Correspondance et oeuvres musicales de Constantin Huygens*. En nu is er de monumentale uitgave van Rudolf Rasch, waarin driehonderd Nederlandse, Engelse, Franse, Italiaanse en Latijnse brieven van en aan Huygens voorbeeldig zijn uitgegeven en van mooie vertalingen in hedendaags Nederlands zijn voorzien.

In deze teksten leren we de amateurmusicus Huygens in allerlei gedaanten kennen: als luitspeler, als componist, als theoreticus, als pleitbezorger van kerkmuziek. Uit de brieven komt het beeld naar voren van een man die zijn oog en oor vooral richtte op nieuwe ontwikkelingen in Frankrijk en Engeland, die in zijn muzikale voorkeuren zeer Europees georiënteerd was. In de Republiek werd de muziekcultuur gedomineerd door het eenstemmige wereldlijke en geestelijke lied en door bewerkingen van bekende melodieën of psalmen.

Voor Huygens was dat waarschijnlijk te provinciaals. Voor intellectuele en wetenschappelijke uitwisseling waren in de Republiek voldoende gesprekspartners, concludeert Rasch, maar voor muzikale interactie op eenzelfde hoogstaand niveau kon Huygens alleen terecht in een internationaal gezelschap.

Overigens hoefde hij daarvoor niet eens altijd zo erg ver weg. Zijn beste vriendin, Utricia Ogle, het door hem zeer bewonderde ‘nachtegaaltje’, woonde in Utrecht en later met haar man, de beroepsmilitair William Swann, in Breda. Aan Utricia, de vrouw met het mooiste stemgeluid van de wereld, droeg hij in 1647 zijn beroemde liederencyclus *Pathodia sacra et profana* op.

Huygens bracht ook graag tijd door met hun wederzijdse vrienden uit de Antwerpse juweliersfamilie Duarte – vader Gaspar, diens zoon Diego en de componerende en zingende zusjes Francisca en Leonora. Hij correspondeerde veelvuldig met gravin Béatrice de Cusance, die hij eveneens in Antwerpen